

Moralske helgener

Helter og helgener gir tilværelsen mening. De bærer bud om at det er noe her i livet som er verdt å dø for, noe å ofre seg for - og dermed noe å leve for, skriver Øyvind Kvalnes og Einar Øverenget.

AV ØYVIND KVALNES OG EINAR ØVERENGET, FILOSOFER - HUMANISTISK AKADEMI

Lørdag 23. november 2002 12:35,

oppdatert 12:43

Julen nærmer seg, og med den følger oppfordringen til å tenke på andre. I vår del av verden er det ikke uvanlig å ha dårlig samvittighet for at man ikke gjør mer for å løse verdens lidelser. Burde vi ha det? Eller er fortellingen om den barmhjertige samaritan kun et eventyr med liten forankring i menneskets faktiske situasjon? Er det slik at vi narrer oss selv til å tro på altruismen, og deretter faller ned i selvbekreidelse når vi ikke greier å leve opp til dens ideal?

Den unge dansken Morten Boje Hviid var blant dem som overlevde Estonia-ulykken, hvor mer enn ni hundre mennesker omkom. I boken *Jeg ville overleve* forteller han om sin egen desperate kamp for livet, først i det synkende skipet og senere på en overfylt redningsflåte. Med brutal ærlighet beskriver han hvordan trangen til å overleve fikk ham til å løpe forbi hjelpeløse kvinner og barn i korridorene. I den punkterte redningsflåten var han med på å kave og kjempe om det lille som var av luft. På ett tidspunkt prøvde en annen passasjer å drukne Morten, det var ikke plass nok til dem begge. Morten svarte med å presse den andres hode med full kraft ned i det iskalde vannet. Det eneste som opptok ham var å komme fra det med livet i behold.

Den unge dansken lærte noe viktig om seg selv under katastrofen. På forhånd hadde han et vagt bilde av seg selv som en mulig helt, en sprek ung mann som uselvvisk ville utsette seg selv for fare for å redde andre. En slik person var han ikke. Finnes det noen grunn til å bebreide Morten for det han gjorde? Burde han ha bidratt mer for å redde andre? I ettertid er Morten faktisk blitt mer kritisert for sin nakne beretning om selvprentholdelse enn for sine faktiske handlinger. Kanskje han røpet en godt skjult hemmelighet, at trangen til å overleve er en langt sterkere drivkraft enn omsorgen for andre.

Det finnes mennesker som setter alt inn på å hjelpe andre uten tanke på egen sikkerhet. Under terroranslaget mot World Trade Center var det avgjørende at folk ikke stormet i panikk mot utgangene. En britisk mann innså dette. Han stilte seg i trappeavsatsen for å berolige menneskene som beveget seg nedover. Innsatsen hans bidro til at det ble en jevn flyt i køen, og at flere kom seg ut i sikkerhet. Selv ble han stående, og rakk ikke ut av bygningen før den raste sammen.

Burde vi betrakte britten som et moralsk forbilde, en person som viser hvordan vi selv bør opptre i kritiske situasjoner? Den amerikanske filosofen Susan Wolff har innført begrepet «moralsk helgen» for å diskutere dette spørsmålet. Moralske helgener er personer som anstrenger seg mer enn andre på moralens område. De er mer opptatt av hvordan det går med fellesskapet og menneskeheten enn av sine egne hverdagslige behov. I enkelte tilfeller kan moralske helgener utrette mye godt. Likevel hevder Susan Wolff at de er tvilsomme moralske forbilder fordi de blåser opp moral til å bli et mer dominerende anliggende enn sunt er. Å gjøre det rette og det gode blir et livsprosjekt som overskygger alt annet. Alminnelige menneskelige behov og interesser bagatelliseres. En moralsk helgen forstår ikke at noen kan være opptatt av utfallet av cupfinalen, den siste romanen til Linn Ullmann eller Otto Jespersens humor. Så lenge det finnes millioner som lever i fattigdom, betrakter han det som umoralsk å engasjere seg i slikt.

I Nick Hornbys roman *How to be good* møter vi mennesker som forsøker å bli moralske helgener. Faren i en middelklassefamilie i utkanten av London får det for seg at han skal bli et gjennomført godt menneske. På vei hjem fra teateret tømmer han innholdet i konas velfylte lommebok i fanget på en tigger. Midt under tilberedelsen av en stor familiemiddag erkjenner han at det finnes mennesker der ute som trenger denne maten mer enn de gjør selv. Dermed frakter han lammesteken, de bakte potetene og alle grønnsakene ut til de hjemløse alkoholikerne i parken, med svigerforeldrene som måpende tilskuere. I selskapslivet punkterer han enhver samtale som dreier seg om trivielle ting som popmusikk, moter og film, for å lansere mer moralsk høyverdige emner. I hjemmet blir barnas beholdning av leker redusert til et minimum. Det meste blir gitt bort til et hjem for foreldreløse.

Til tross for de beste intensjoner så bærer prosjektet galt av sted. Ønsket om å være snill mot alle fører til at faren forsømmer sine nærmeste. Han forsøker å forholde seg til alle barn som om de er hans egne barn, menneskehetens barn - og det er en vakker tanke. Men det betyr også at han forholder seg til sine egne barn

som om de var hvilke som helst barn. Og det er en innstilling som sønnen og datteren forståelig nok blir dypt såret av.

Moralske helgener kan kritiseres for å være moralsk langsente, for kun å ha fokus på de moralske fordringene i horisonten. Men de reiser viktige spørsmål om hvilket ansvar vi har for andre menneskers velferd. Er det den unge dansken fra Estonia som er det moralske forbildet, eller er det britten i World Trade Center? Han ofret sitt liv for å redde fremmede mennesker. Var det beundringsverdig gjort av ham å frata sine nærmeste en ektemann, en far, en sønn, for å redde helt fremmede mennesker?

Dagliglivet er fullt av beretninger om helter som yter mer enn forventet, og som redder andre uten tanke på egen sikkerhet. Heltedyrkelsen er en sjanger som går langt tilbake i tid. Vi finner den hos Homer, i greske tragedier, i romersk diktning, i Bibelen, og den er fortsatt med oss. Beretninger om mennesker som ofrer seg selv for verden er en viktig del av underholdningsindustrien. For disse seriene er det ikke Morten som er forbildet. Det er britten i World Trade Center. Hvorfor dyrkes helten i så mange kanaler? Fordi det selger. Men hvorfor selger det?

Helter og helgener gir tilværelsen mening. De bærer bud om at det er noe her i livet som er verdt å dø for, noe å ofre seg for - og dermed noe å leve for. Hvis meningen med livet kun var å overleve, ville mange kanskje føle et stort meningstap. Kanskje er vi også avhengig av fortellingen om mennesket som et altruistisk vesen for å føle trygghet her på jorden. Filosofen Thomas Hobbes beskriver mennesket som et fullstendig egoistisk vesen. I sin naturlige tilstand har det ingen altruistisk side, det søker intet fellesskap - det er ren selvoppretholdelsesdrift. Når Morten presset hodet til sin medpassasjer under vann var det fordi han var tvunget til det, ublide omstendigheter hadde tvunget ham tilbake til en naturtilstand hvor det var alles kamp mot alle som gjaldt. Men i en slik naturtilstand hvor alle kjemper mot alle er det ingen som har det godt, hevder Hobbes. Til det er truslene for mange. Han fremhever derfor at veien til et harmonisk liv går gjennom å tre inn i et fellesskap hvor altruistiske ideer virker.

Er dette kun en kollektiv hallusinasjon som dekker til den harde virkeligheten som gjelder, som gjør livet verdt å leve selv om det strengt tatt ikke er det? Eller kan vi faktisk bygge en verden gjennom slike fortellinger, en verden som er tuftet på samspill og samarbeid snarere enn på den evige kampen om tilværelsen? Det betyr at vi er bedre tjent med en fortelling om mennesket som ikke fremhever egoismen, nettopp fordi det skaper en bedre verden. I så fall spiller helter og moralske helgener en viktig rolle som altruismens våpendragere. De personifiserer en sivilisert verden.

Den negative reaksjon på Mortens ærlighet kan dermed ha noe for seg. Det kan være ødeleggende for oss å høre om den rene selvoppretholdelsesdriften. Det er mulig vi henfaller til den i krisesituasjoner, men hvis vi begynner å omtale den for ofte og for detaljert kan det føre til at verden blir et fattigere sted å være. Selv om det krevde et visst mot av Morten å berette om sine handlinger under ulykken, så skulle han kanskje ha holdt beretningen for seg selv - uansett hvor sann den måtte være. Men innebærer det at vi tufter tilværelsen på en fantasi? Har vi dårlig samvittighet helt uten grunn?

Artikkelen kan også leses på nett: <http://www.dagbladet.no/kultur/2002/11/23/354565.html>
Dagbladet © 2004